

Ney ve hicran

Ahmet Haşim, bir şiirinde şöyle bir özlem belirtir:

**“Akşam, yine akşam, yine akşam,
Göllerde bu dem bir kamış olsam.”**

Göldeki kamış her dem suya kanmış haldedir, daha ne istesin. İnsanoğlu sudaki kamışı keserek alıp götürür ve **“ney”** haline getirir. Sonra ona gönlünden üfleyince yanık yanık öter. **Ayrılık** acısıyla gamlıdır çünkü.

Rab, Âdem’i yarattı ve ona ruhundan üfledi:

“Hani Rabbin meleklere, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine **ruhumdan üflediğim zaman**, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti.” (*Hicr, 15/28-29*).

Âdem, cennette bitmez tükenmez nimetler içinde yaşarken Şeytan’ın aldatması ile yasak meyveden yedi ve cennetten çıkarılarak dünyaya gönderildi:

35. Dedik ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.”

36. Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırıldı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, “Birbirinize düşman olarak inin. **Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır**” dedik. (*Bakara, 2/35-36*).

İnsan âciz olarak doğar, meşakkatle büyür, çalışıp çabalayarak sıkıntılar içinde yaşar. Birçok sınavdan geçer, hastalık çeker ve ihtiyarlık hâline ulaşırsa yine âciz duruma düşer. Rahmet ve merhamet sahibi Rabbına yönelir:

155. Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.

156. Onlar; başlarına bir musibet gelince, “Biz şüphesiz (her şeyimizle) **Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz**” derler. (*Bakara, 2/155-156*).

“Sevgiye özleyişin katılması içindi Âdem’in dünyaya gönderilişi. Sevmeyi çeşitlendirmek, zenginleştirmek bakımından. **Ayrılık, gurbet duygusu, sıla özlemi, buluşma, kavuşma sevinci** gibi duygu ve duyarlık ateşleyicisi bir demet sunulsun diye Âdem’in ruhuna bu göç ve bu sürgün bağışlandı.

Uzaklaştırma yaklaştırma içindir. Ayrılık buluşmaya doğrudur. Yitirme, bulma arzusunu uyandırır. Gurbette söylenir sıla şarkısı.”

Cennette hiçbir sarsıntıya uğramadan yaşayacak olan insanoğlu mu, yoksa ayağı kayarak yeryüzüne düşen ve orda ab-ı hayatı ararcasına karanlıklar arasından geçen, **dünya çilesini çektikten sonra Tanrı’ya özlem duyan insan** mı? Seçilmiş olan hangisidir? Şanlı olan hangisidir? Yurdunu hangi insan daha çok sevecektir: Doğduğu yerden ölünceye kadar hiç ayrılmayan insan mı? Yoksa en genç çağında yurdundan ayrılarak savaşa gitmiş, esir düşmüş, bir daha dönme umudunu tam yitirmişken ansızın esen bir Hızır yeliyle kendisini yine ülkesinde bulan insan mı?” (*Sezai Karakoç, Yitik Cennet*).

Ney nasıl gam türküsü söylerse, insan da Rabbına kavuşana kadar ızdırıp çeker. Mevlânâ’ya 25.700 beyitlik Mesnevî’yi yazdıran; bu ızdırıttır, bu sürgün hayatı ve kavuşma iştiyakıdır.

“Durun, öyle bir hiç olup sızmayın,

Bin yıl sığar sessizliğin bir saniyesine

Tövbenizi bozun, sessizliği bozmayın

Kulak-verin Mevlâna’nın ney sesine (*Yahya Akengin*)

GAZEL (Munis Faik Ozansoy)

Zâhiren sûretiz, aslında fakat mânâyız, Rûz ü şeb aşk ile nâlân nâyız. >	İçmişiz mest eden iksîri ezel bezminde Fâriğ-i zevk-i fenâ, növbeker-i sahbâyız.
Mesnevî'den okuduk şî'r ile hikmet dersi, Öyle doyduk ki, bakın, pâbeser istiğnâyız.	Mevlevî şî'rini Galip Dede'den öğrendik Ve bu vadide bugün şâir-i müstesnâyız.
Bizi bîkayd-ı vefâ sanmayın, âvâre görüp, Hakka dil bağlamışız, bende-i Mevlanâyız.	

• **Dinle Ney'den** (Nihad Sâmi Banarlı)

Türkiye'de hâlâ çok insan iyi bilir ki büyük Mevlânâ Celâleddin Rûmî Nesnevî adlı dünyâca tanınmış eserine:

“**Bişnev ez ney** çûn hikâyet mî kunad
Ez cüdâyihâ şikâyet mî kunad”

mısrâlarıyla başlar.

Bu fârisî mısrâların şâir Nahîfi tarafından büyük ustalıkla Türkçeleştirilen ifâdesi de şöyledir:

“**Dinle ney'den kim hikâyet etmede**
Ayrılıklardan şikâyet etmede”

Burada, şâirin kastedtiği “**ney**” nedir, **hattâ kimdir**? Bu târihî saz, o yanık sesiyle, hangi ayrılıktan bahsediyor? Neye ve kime karşı, hangi **hicrânına dayanılmaz sevgili** için derin bir ayrılık acısı içinde uzun uzun neyi terennüm ediyor?

Mevlânâ'nın bile ifâde edebilmek için, **25.700 beyit** söylediği bu büyük aşkı, onun dayanılmaz hicranlarını ve şikâyetlerini, ben, küçük çizgileriyle olsun, söyleyecek değilim.

O yaradılıştan, hattâ “Kalûbelâ”dan bu yana uzayan derin hikâyedir.

*

Ben “ney”den bahsedeceğim. Eski Türkçede ve Fâriside **nây** da telaffûz edilen bu kelime yanık sesli bir sazın adıdır. Onun sesinin yanık olması galibâ o büyük hicrânı terennüme alıştığındandır. Hattâ şâir Nedim:

“**Olmakta derûnunda hevâ âteş-i sûzan**
Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde”

diyerek, bu gerçeği söyler: “İnsan aşkı, insan nefesi ve hevesi şu teneffüs ettiğimiz hava ve mûsiki sesleri, ney isimli bu sazın içinden geçince, dışarıya yakıcı bir ateş çıkıyor.

Ney'in içinden, bütün bu içinden geçenleri ateşe çeviren nasıl bir hâlet var? Bilemiyorum.”

*

Denilir ki daha Dâvud peğamber, Tanrı'ya karşı derin aşkını ve inancını, o zaman adı **Mizmâr** olan bu eski sazla söylerdi. **Dâvud'un Mezâmîr adlı târihî ilâhileri** ve târihin dünyâca meşhûr **dâvudî sesi**, hep terennümleri yanık insan feryatlarına benzeyen bu “ney”le ilgilidir.

Fakat târihte ve mûsikîde ney'i daha yaygın, daha ebedî bir terennüm vâsıtası haline koyan teşekkül, kökü Konya'da gelişen Mevlevî teşekkülüdür. O kadar ki ney, Türk rûhunun İslâm îmânında gördüğü büyük ve serbest bir dînî tefekkürün ve bu tefekkürle birleşen bir millî heyecanın devamlı ifâde vâsıtası olmuştur.

*

Türkiye Türklüğü'nün teşekkülü asırlarından beri bizim yurdumuzda ney demek, önce Mevlânâdemektir. Hattâ lisânımızın büyük cinas kabiliyetinden faydalanan bir şâir:

“**Niye halketti deme Hazret-i Mevlâ nâyı**
Halka andırmak için Hazret-i Mevlânâ'yı”

mısrâlarında bunu ifade eder.

Ve ney, Türkiye'deki bu başlangıçtan sonra hemen bütün klâsik Türk mûsikisidir. **Itrî'ler, Hâfız Post'lar, Dede Efendi'ler, Üçüncü Selim'ler ve daha kimler o çağlarda bizim sesimizi semâya yükseltmek için hep ney üflemiş, ney dinlemişlerdir.** Yahyâ Kemal'in Itrî için konuşurken:

“Vâkıâ ney, kudüm gelince dile
Hızlanan Mevlevî semâ’ıyla
Yedi kat arşa çıkmış Âyîni”
mısrâları, bunu anlatır.

*

Bizim **mîmârîdeki dehâmız** nasıl tabiata kendisinden bir parça ilâve edercesine ulvî kubbeler, minâreler, Türk kemerleri, revaklar, saçaklar, çadır çizgileri ve Türk süslemeleri katmaksa **mûsikîdeki dehâmız** da insan heyecânını Allah heyecânı seviyesine çıkaran ney ve benzeri sazların havasında yetişen İtrî’lerin, Dede’lerin eserlerindedir. Bu sazlarla terennüm edilen bestelerde birer minâre yücelişi ve birer Süleymâniye kubbesi ferahlığı bulunması bundandır.

*

Ney yanık sesli bir sazdır. Fakat ustasının elinde onun tesiri gamlı değil, ferahlatıcıdır. Bu ferahlıkta insanı müjdelenmiş bir saâdete inandıran bir şevkin hissesi vardır. Ney dinleyenlerin çok kere bizim yaşadığımız alabildiğine **maddî bir âlemden bir başka âleme**, oradan hep iyiliğin, hep güzelliğin, hep fâziletin, kısaca, Allah’ın bulunduğu bir âleme akışları, kendilerini öyle bir âlemde hissedişleri bundandır.

*

Yine bunun içindir ki büyük şâir **Fuzûlî, kendi nahîf vücûdunu, durmaksızın, sarı ve solgun kamıştan yapılan bu hârîka saza benzettir.** Bir gazeline:

“Ney gibî her dem ki bezm-î vaslînî yâd eylerim
Tâ nefes vardır kurû cismimde feryâd eylerim”

sesleriyle başlaması böyle bir sebep taşıyor.

- **Aramak ve Söyliyememek** (*Arif Nihat Asya*)

Mesnevî

Mesnevî’nin birinci mısramda geçen “Ney”, yerinde dururken değil, **üflenince ağlar... İnsanın, ciğerlerinde ilk havanın acısını duyması gibi.**

Neyin kamışlıktan kesilmesinde, göbek kesilmesi imasıyla de, dünyaya gelmeye işaret edilir: Neyin duyduğu göbek acısı, aynı zamanda, insanlığın ve mahlûkatın bölünmez varlıktan kopması olan büyük ayrılığı temsil eder.

Mesnevî’deki “ayrılıklar şikâyet ve hikâyesi” budur. Mesnevî’nin başlangıç beyitlerinde iki türlü vatan özleminin terennümü vardır. **Belh’ten koparılmış kamışın**, Belh’i unutması, içli neye yakışmaz bir vefasızlık olurdu. Mevlânâ’nın Konya Medine’siyse, Belh Mekke’siydi.

Mesnevî, “Bişnev! (dinle!)” hitabıyla başlar. Mesnevî tekkelerinde kulak terbiyesinin, ses sanatının alabildiğine gelişmesi, bu emrin işaretiyledir..

Asıl dikkate değer olan, **Kur’ân-ı Kerîm vahyinin “oku!”, Mesnevî ilhamının “Dinle!” diye başlamasıdır.**

Bir zamanlar kalemin kamıştan yapıldığı malûmdur. Yâni **kalemle ney aynı şeydir. Birine, yazmak, birine söylemek vazifesi verilmiştir.**

Sema

Sema’ için Ahteri-i Kebîr “**dönmek ve iştirmek**” diyor. Sema’nın köküyle ilgili başka bir kelime için aynı lûgat, “süm’ : **pervane** dedikleri kelebek ki gice çerâga çarpup düşer” diyor; âdeta sema’ eden dervişleri anlatıyor...

O dervişler ki hem mihverleri, hem mahrekleri üzerinde dönerler, dönerler, dönerlerdi... Yıldız kümeleri, güneş manzumelerinin düzenine uyarak dönerler...

Mevlevî, kendine bir şey alıkoymazdı; kendisi için değil, dünya için isterdi; **sema’da sağ elin gökten devşirdiği nur yemişlerini sol el yere devreder; feyz, bereket ve uğur olarak toprağa serperdi.**

Boyunların öyle bir bükülüğü, başların sağ kol üzerine öyle bir öksüzce bir yaslanması vardır ki gökyüzünün, kendine insanlık namına açılan elleri boş çevirmesi düşünülemez.

Derviş sema’da gözlerini kapıyarak veya süzerek dış âlemle alâkasını büsbütün keser, içinde “Lâfza-i Celâl” zikri, içinden açılan yollara çıkardı. Seyirci, sema’zenlerde bir güneş manzumesi seyrederken onlar, güneşe varmış olurlardı... Ne mutlu görebilenlere!

Kollar kanadlaşır... Fransızlar Mevlevîlere “**dönen dervişler**” der; “**uçan dervişler**” de denebilirdi. Ne mutlu onlara ki dünyada vazifeleri dolduğu zaman ruhları, göklere sema’ ede ede çıkardı...

Konya

Semer kand, Bağdad, Hicaz, Erzincan, Malatya, Lârende (Karaman) vs. Sultan-ül Ulemâ Behâ-üd-din Veled ailesi, Belh’ten göç ettikten sonra bütün bu yerleri dolaşmıştır. Dolaşmalar, konaklamalar, uğramalar; ailenin yerleşmek için yeni bir vatan aramasıdır.

Maksat bir ilim ve irfan muhiti bulmaksa Bağdad biçilmiş kaftandı: Bağdad’ta İmâm-ı Azam’a komşu olmak, kolay kolay feda edilir şereflerden değildi.

Hele Hicaz’a gitmiş ve hacetmişken Mekke’de Ka’be veya Medine’de Hazret-i Peygamber komşuluğu, en büyük mutluluktu.

Maksat bir müslüman Türk topluluğu bulup orada kalmaksa Erzincan, Malatya, Lârende yabana atılacak yerler değildi.

Bütün bu imkânlar dururken Bahaüddin’in neticede Konya ile Lârende arasında tereddüt geçirdikten sonra Konya’da karar kılması sebepleri arasında bir Müslüman Türk payitahtının cazibesi inkâr edilemez.

Bugün de Konya, memleketin en büyük vilâyetidir; öyle ki insanın **Konya vilâyetiyle “Mevlâna velâyeti”** arasında münasebet kuracağı geliyor. Zaten Konya ile sema’nın kader birliğine çok önceden işaret edilmiş bulunuyordu. Gerçekten, eski yazılışlarıyla “**Konya**” ve “**sema**” kelimeleri -harflerinin arasında tek bir iştirak bulunmamasına rağmen- Ebced hesabıyla değerlendirilince aynı yekûnu vermektedirler: 171

Eskiden ayin, Dergâhta yapılırdı ve ayinlerin en güzeli, en zengini, **Şeb-i Urs (Düğün Gecesi)**, Dergahtan taşardı; Düğün Havuzu ile çevresini neşvelendirirdi.

Asırlardır her yıl tazelenen düğünde, şimdi, yirminci asrın davetlileri, Dergâh’a sığmak şöyle dursun, Konya’ya zor sığacak... **Konya sema’hane olacak, Konya sema’a kalkacak.**

Mevlânâ, ney’i şöyle anlatıyor: “Dinle neyden Hak sırrını söyleyen Dilsiz sözsüz “Hudâ!” diye inleyen. Yüzü solmuş, bomboş, başı kesilmiş; Kendisini neyzenine terk etmiş.” Ney oluşunu ise şöyle anlatıyor: “Ben kendim söyleyemem, ağzımı da açamam; Allah’ın ney’i oldum O beni üfürüyor. Feryâdım duyuluyor, Süreyya yıldızından. Benden sihirli sesler, bilsen neden çıkıyor? Allah kesmiş ney’imi, o yokluk kamışından.”	

Aynı şekilde Yunus da, söylediği sözlerin kendi sözü olmayıp Allah’ın ilhâmı olduğunu belirtiyor:

Ey sözlerin aslın bilen! Gel de bu söz nerden gelir? Söz aslını anlamayan; Sanır bu söz benden gelir.	Söz karadan aktan değil; Yazıp okumaktan değil; Bu yürüyen halktan değil; Hâlık âvâzından gelir.

“**Kâmil insan, ney’in kamışlıktan koparılması gibi, asıl vatanından ayrılarak, kaderin sevkiyle dünyaya getirilmiştir. O, nefsinin isteklerinden geçince, ney gibi içi boşalmış olur.** Kendisini Allah’ın kudretine terk eder. Elest günündeki gibi kendi varlığından habersiz bir duruma gelir. Neyzeni ne çalarsa onu söyler. Gönlüne gelenleri yansıtır. Ayrılıktan şikâyet eder. Sevgilisini anar; “Hudâ Hudâ!” diye inler. Vuslatı bekler.”

Şeb-i Arus kelimesi “Düğün Gecesi” demektir. Mevlana ölüm gününü “Hakk’a vuslat” yani “Yaratana Kavuşma” (Düğün Günü-Gecesi) saymıştır, “Herkes ayrılıktan bahsetti, bense vuslattan”

der. Mevlana; ölümü, kişinin aslına dönüşü, kaynağının ilahi bir cevher olması nedeniyle “Allah'a dönüş” olarak yorumlar.

“Kâmil insanın şikâyeti, Allah’a kavuşamamak değildir. O, vuslata erer; fakat Cenab-ı Hak tarafından tekrar bedenli varlığına döndürülür. Bu dönüş onun için belâdır. Kendisini belâyâ düşürenin aşkıyla yanar. Vuslatı kaybedip bedenli hale dönmenin acısı içinde inler. Sıkıntı ve güçlükleri kabul eder. Güçlüklerin verdiği kederlere âşık olur. Bir taraftan da vuslatı tekrar elde etmek için derin bir istek duyar.”

Fuzûlî aşk derdinden hoşnuddur:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcım dan tabîb Kılma dermân kim helâkim zehri dermânındadır	Ey tabib, ben aşk derdiyle hoşum, bana ilaç vermeyi bırak. Derdime derman olma ki senin dermanın beni helâk edecek zehirdir.
Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşına beni Bir dem belâ-yı aşktan kılma cüdâ beni	Ya Rab, aşk belâsıyla içli dışlı kıl beni, Bir an bile ayırma aşk belâsından beni.

“Kâmil insanın bu dünyada gördüğü bütün güzellikler, Cenab-ı Hak’ta gördüğü mutlak güzelliğin yansımalarından ibarettir. Kederini arttırmaktan başka işe yaramaz. Sadece özlemini çektiği sevgiliyi, asıl vatanı hatırlatır. Asıl vatan orasıdır. Bu derin vatan özlemi âriflerin ortak derdidir.”

Nitekim Yunus da:

“Benim adım dertli dolap;
Suyum akar yalap yalap.
Böyle emreylemiş Çalap;
Derdim vardır inilerim.”

derken aynı duyguları dile getiriyor.

Muhammed İkbâl, bir şiirinde “Bütün varlıklar Allah’ın nâzının şehididir”, der. Allah, Cemal sahibidir, hüsn-ü mutlaktır; sonsuz güzellikler sahibidir. Güzellik ise nâzı gerektirir. Bu yüzden O, gaybtedir. Bütün varlıklar bize O’nu göstermeye çalışır, bu sebeple yaratılmışlardır. İlkbaharda ortaya çıkan çiçekler, yapraklar; en geç sonbaharda solmaya, dökülmeye mahkûmdur. O güzelim lâleler, güller; güneşin sıcaklığı arttıkça kavrulur, kurur, “Rengi döner gündün güne / Toprağa dökülür yine” ve şehit olur.

“Bişnev ez ney..... -Dinle neyden...” Başka hiçbir kültür, hiçbir sanat ve gelenek böyle iki kelimelik bir hitaptan ve bir sazdan doğmamıştır.

Kezâ yine başka hiçbir kültür, sanat ve gelenek kurucusundan yedi yüz yıl sonra bile şiiriyle, mûsikîsiyle, mîmarîsiyle, sema’ıyla ve terbiyesiyle seven insan gönüllerini -ilâhî veya beşerî aşk, farketmez- hâlâ tutuşturmak kudret ve câzibesini göstermemiştir.

... Ve bunun sırrı Mevlânâ’nın şiirinde ve neyinde dile gelmiştir ve bu ney yedi yüz yıldan beri yanık ve hicranlı sesiyle inlemektedir.

Söz yâni şiir, ney yâni mûsikî, raks yâni sema’, hikmet yâni tefekkür... şiirlerin, sazların, raksların ve fikirlerin en ilâhîsi onun eserindedir.

20. yüzyıla geldiğimizde yine Mevlânâ ilhamından hız alan muhteşem bir şiir buluruz. İsmâil Dede Efendi gibi bir mûsikî dehâsının Yahya Kemal gibi bir şiir dehâsıyla karşılaşması hâdisesidir bu. Fakat aynı zamanda yediyüz yıllık bir kültür ve gelenek saltanatının da ne olduğunu anlatan bir şiirdir:

Mesnevî şevkini eflâke çıkarmış nâyız Haşre-dek hem-nefes-î Hazret-i Mevlânâyız	Şeb-i lâhûtta manzûme-i ecrâm gibi Lâfz-ı bişnev’le doğan debdebe-î mânâyız

Bir şâir “Sükût benim feryâdımdır” diyordu. Ney işte bu susmanın, bu ilâhî sükûtun feryâda gelmesidir. Bunun için inler, bu yüzden ayrılıklardan şikâyet eder, yanık sedâsıyla bundandır ki ilâhî hicranı söyler ve Mevlânâ ölüm anını bile ebedî vuslata ermenin iştîyâkıyla işte bunun için bir düğün gecesini (şeb-i arûs) sayar. (Prof. Birol Emil)

“Ney ve Mevlânâ... Bu ikisinin birbirinden ayrılmaz, büyük mânâlı semboller olduğunu derin irfanla anlayan Türk halkı, bunun içimdir ki, Türkçenin târihî cinas liânını dile getirerek:

Niye halketti deme Hazret-i **Mevlâ nâyı**

Halka andırmak için Hazret-i **Mevlânâyı**

demiş ve bununla büyük bir hakîkati fade ettiğine inanmıştır.

Mâdem ki insansın... Mâdem ki duyuyor, düşünüyor ve seziyorsun... **Büyük Hakikat’i bulmak için gönülünü ve idrâkini yoracaksın!..**

Duyduklarını ve bulduklarını söyleyeceksin!..

Sen söylemezsen, rûhunun vâsıl olduğu sırları şüirlere, sazlara ve semâ'lara söyleteceksin!

Bütün bunlarla dahî söylenemeyecek ölçüde büyük sırlara erdiğin zaman ise...

İşte o zaman susacaksın!” (*Nihad Sâmi Banarlı*)

Mesnevî'nin ilk 18 beyti müstesnâ, Mevlânâ tarafından irticâlen söylenmiş, Çelebi Hüsâmeddin tarafından zabtedilmiştir. Beyit sayısı, yazmalara göre 25.613 ile 25.685 arasında değişmektedir. Farsça yazılmış olup, Arabça ve birkaç Türkçe parçaya da tesadüf edilir.

Mesnevî'nin, Mevlânâ'nın bizzat kendisi tarafından kaleme alınan ilk 18 beytinin Türkçe manzum tercümesi: (Çeviren; “Erenlerin piri olan Mevlânâ / Yazılamaz ismim, ismin yanına” diyerek “O Mevlevî” mahlasını kullanmaktadır):

1. Dinleyin bu ney'in şikâyetini! Anlatır ayrılık hikâyesini.	10. Aşkın ateşidir, neyden fişkırın Aşkın cezbésidir, meyi taşıran.
2. Kesileli beri kamışlıktan ben, Kadın erkek ağlar inleyişimden.	11. Yâr'dan ayrılana dosttur ney sesi; Perdelerimizi yırtar perdesi.
3. Hicrandan kalbini parçalarsan sen! Özlemin derdini açıklarım ben.	12. Ney zehir, panzehir gibi içilen; Bir dost ki hem seven hem de sevilen.
4. Asıl vatanından Hak'tan ayrılan; Gün gelir vuslatı olur arayan.	13. Ney, kan dolu yolun sözünü söyler; Mecnûn'un aşkını hikâye eyler.
5. Her toplumda bendim kederle dolan; Kötü ve iyiyle arkadaş olan.	14. Bu aklın mahremi, aklından geçen; Yok başka müşteri, kulağa, dilden.
6. Herkes beni sever kendi zannınca; Bulamaz sırrımı aramayınca.	15. Gün, zaman kayboldu hep gamımızdan; Günler yandı, yanıp yakınmamızdan.
7. Sırlar feryâdımdan değilken uzak; Anlayamaz onu nursuz göz kulak.	16. Günler geçsin korkum yok, ben nideyim? Ey pâk olan seni kaybetmiyeyim!
8. Gizli değilken ten'le can, birbirinden; Can görülmez izin verilmediğinden.	17. Balıktan gayrısı, o suya kandı; Rızkı olmayanın günü uzadı.
9. Hava değil ateş, gelen bu neyden; Yok olmalı, yoksun olan ateş'den!	18. Olgunun halinden ham hiç anlamaz; Bundan böyle de söz uzatılmaz.

Mesnevî'nin ilk 18 beytini ikinci bir 18 beyit izlemektedir. Daha sonrası iç içe anlatılan hikayelerden, bunların bütün insanlık âlemine hitâb edecek şekilde beşerî bir anlayışla tefsirlerinden ibarettir. İlk ve ikinci 18 beyit mânâ bakımından birbirlerini tamamlamaktadır. İşte ikinci 18 beytin manzum tercümesi (*O Mevlevî*):

19. Bağını çöz kurtul köleliğinden! Altın ve gümüşün esirliğinden.	28. Ayrılan her kişi o dildeşinden, Bahsedemez yüz türlü nağmesinden.
20. Denizin hepsini testiye döksen, Fazlasını alır mı kısmetinden?	29. Gül mevsimi geçer gül bahçesinden, Mahrum kalırsın sen bülbül sesinden!
21. Kanaatkâr sedef inci dolarken, Harislerin gözü doymaz denizden.	30. Güller gidip bahçe harab olunca; Gül kokusu kalır gülün suyunda.
22. İnsan aşkla kurtulur benliğinden; Temizlenir hırsından ve kirinden.	31. Âşık bir perdedir; her şey SEVİLEN... SEVİLEN, bâkidir; âşıktır ölen.
23. Ey güzel aşkımız, şâd olursan sen! Kurtuluruz bütün dertlerimizden.	32. Biçaredir aşka meyli olmayan; Kanatsız bir kuştur o, uçamayan.

24. Ey gurur ile kibrimizi yenen! Bize Eflâton ve Kalinussun sen! 25. Aşkla göğe çıktı topraktan beden; Dağ bile oynadı birden yerinden. 26. Hak nuru tecelli edince Tûr'a, Tûr hep parçalandı bayıldı Mûsâ. 27. Yârin dudağıyla birleşeydim ben, Ney gibi olurum sırlar söyleyen.	33.Yârin nuru olmasaydı neylerdim? Önü ardı nasıl idrak ederdim? 34.Aşk, bahsetmek ister gizli şeylerden; Ayna, yapamaz hiç aksettirmeden. 35. Niçin gönül aynan yalan söylesin? Kirini silmedin, o ne gösterebilirsin? 36. Gönül aynandan süs ve pası silsen, Orda parlar bir nur Hak güneşinden.

“Gönül aynasını temizleyen kişi cemâle erişmiş olacağından, kendisine diğer insanları irşâd vazifesi verilerek, Allâh’ın ney’i olur.” diyen O Mevlvî, birinci beyit ile otuz altıncı beyiti birbirine bağlayarak, mukayeseli tetkik sonucu açıklamalarını şiirle de dile getirmiştir:

Kamışlıktan kopan ney, inlerken kederinden; Her kişiye “kurtul!” der nefsin köleliğinden. >	Gönlünü dolduramaz günlük kısmet arayan; Benliğinden geçense sır alır Mevlânâ’dan.
Mevlânâ’yı severek sırlarını arayan; Kurtulmuş olur bütün benlik hastalığından.	Ruhu hiç göremezken topraktan olan beden; Âşık olarak geçer bu madde âleminden.
Hava değil ateştir gelen bu ney içinden; Tûr bile ateş olur Hakk’ın tecellisinden.	Hak aşkının ateşi neyin içinden gelen; Neyzeni Hak olursa ney olur sır söyleyen.
Ney yârdan ayrılana her dem arkadaş olur; Yâriden ayrılanın sesi çıkmaz kaybolur.	Öyle bir dosttur ki ney hem sever hem sevilir; Gül bahçesinde öten bülbül ve gül gibidir.
Güller gider kokusu gülün suyunda kalır; Leylâ’sı giden Mecnûn Allâh aşkı alır.	Akl-ı külle erenler, bu akıldan geçenler; Hakk’ın perdelerinden geçmiş bütün erenler.
Gönlü aşkla dolana günler an gibi gelir; Aşka meyli olmayan kanatsız kuş gibidir.	Ayna yalan söylemez geleni aksettirir; Peygamber doğru söyler vuslat suyu içirir.
Olgunların halinden hamlar bir şey anlamaz; Bir ayna kirli ise görüntü yansıtamaz.	

O Mevlvî’nin Mesnevî çevirisinden seçme beyitler:

Ayaktan çıkarmak güçse dikenini, Nasıl çıkarırsın gönlündekini?	Dış güzellik aşkı gerçek değildir; Nefs hevesleridir hep geçicidir.
İki arı aynı yemden yemlenir; Birinde bal olur, birinde zehir.	Ot yer ve su içer, her iki geyik; Biri gübre yapar, diğeriye misk.
Bir sulaktan içmiş, her iki kamış; Biri şeker dolmuş, biri boş kalmış.	Müminler itiraz etmez belâyâ; Hakk’ın emirleri kolay onlara.
Her hiddet halinde ayağın elin, İç yüzüne eder şahitlik senin	Özellikle kızıp söylendiğin an, Sırrımı belirtir senin her azan.
Can o nur olmadan olsaydı diri; Allah kâfirlere, “ölü” der miydi?	“İki kere hata yapar mı mümin”? Sözü, kulağımda Hz. Peygamberin.
Peygamber uyardı, soran kimseyi; “Tevekkülden önce bağla deveyi!”	Geminin altında su bir nimettir; İçe dolunca da bir felakettir.

Penceresiz bir ev cehennem gibi, Pencere açmaktır dinin görevi	Avcı ıslık çalar, kuş gibi öter; Kuşu aldatarak avlamak ister.
Hakk öğretir, arı yapar peteği; Bilmez bunu arslan, yaban eşeği.	Danışmak insana çare buldurur; Akılların akla yardımı olur.
Peygamber dedi ki tedbir sormalı, Danışılan kimse emin olmalı!	Her şeyde devamlı görünme, neden? Allah'ın sür'atli halk etmesinden...
Görüşün kaybolur kaza gelince; Düşmandan dostu fark edemeyince.	Her şeyin ismini işit bilenden! "Allemel'esmâ"nın sırrını bil sen!
Âdem'in var iken bu kadar ilmi, Kaza geldi; nehyi fark edemedi.	Her zayıf olanı kimsesiz sanma! Sen nasr sûresini oku Kur'an'da!...
Mûsâ tek kişiyken Firavun ile, Ordusunu döker tamamen Nil'e.	Yakınlıktır aynı dille konuşma; Çok zor olur yabancıyla anlaşma.
Birbirine ayna olur müminler; Böyle söylemiştir yüce Peygamber!	Safları dağıtan arslan değildir; Asıl arslan nefsi mağlub edendir.
İnsan göz demektir; geri kalan post... Göz ancak göz olur; görmüş ise dost.	Kapı açılırsa kimin gönlünden, Güneşi görür o her bir zerreden...
Candan gelen kuvvet taşları yarar; Canların canıysa ay'ı parçalar.	Kalb isterse akar hisli şeylere Kalb isterse akar gizli şeylere.
Gönül ne tarafı işaret etse, O tarafa gider beş hissimiz de...	Peygamber: Sahabem yıldıza benzer; Mümine nur verir şeytanı kör eder.
Kur'ân'ın emrini tatbik edersen, Can kuşun kurtulur ten kafesinden.	Faruk oldu akıldan geçti de Ömer; Ebu'l-hakem'eyse cahil dediler.
Halk nasıl görürse göktekileri, Ben de öyle gördüm arştekileri.	Sekiz cennet ile yedi cehennem, Birin birin geçti benim önümden.
Yüzler kıyamette belli olacak; Ya beyazlaşacak ya karacak!...	Madem ki hep ahret gizli kalmalı; O halde susmalı konuşmamalı.
Ey kardeş sen sözden elini çeksen, Hakk verir sana sır ledün ilminden!	Ekseri üstündür görüş bilgiden; Dünya sevimlidir halka bu yüzden
Çünkü gözler görür dünya peşindir; Ahretse görülmez veresiyedir.	Hakk'ın, "ol!" emrini bir meni duyar; Nur yüzlü Yusuf'lar meydana çıkar.
Gönül her dem Hakk'la olur beraber; Allah, vasıtasız gönle hükmeder.	Yokluk âlemi de Hakk'ın esiri... Ey cin, sen kulluk et; Süleyman diri!
Kurtuluş yolları çoktur sanılır; Kaza gelince de her yol kapanır.	Cihanda çifttir bütün zerreler; Her çift birbirini mutlaka sever.
Birbirinin zıddı gündüzle gece; Hep hizmet ederler aynı gerçeğe.	Özledim derdimi dinleyişini; O cana can katan gülüşlerini.
Bilen herkes için bu âşikârdır;	Leylâ'nın o yaşlı âşığına bak...

Coşanın ardında coşturan vardır!...	Bu cihan gözünde zerreydi ancak!
Aşk bir denizdir ki görünmez dibi, Aşkı anlatamaz âşığın dili.	Şu her zaman sabit görünen dağlar, Âşığın sabrını anlatmaktalar.
Tövbe edenlerin iniltisinden, Arş tahammül etmez, oynar yerinden.	Bir adam, “yiğit ve akıllıyım” der: Onu bir şaşkına çevirir kader.
Her ne görür ise mürid aynada, Görmüştür evvelce mürşid, tuğlada.	İnsana, akli kol, kanat demektir; Akli yetmeyene rehber gerektir.

Ya üstün adam ol, ya eren ara! Ya basiretli ol, ya gören ara!	Akıl anahtarı olmayan kişi, Açamaz kapıyı; hevestir işi.
Yusuf babasından izin almasaydı, Haşre dek kuyudan hiç çıkamazdı.	Yolu bulamazsın kendi kendine, Kavuşmak iste ve git mürşidine!
Bir kimse can gözü ile bakarsa, Tüm sırları görür nerede varsa.	Bütün dünya mülkü nefis hırkasıdır, Verdiği sarhoşluk baş ağrısıdır.
Değirmene giden buğdayı yoksa, Oradan boş döner saçı ağarsa.	Renkler iğretidir, anlamalısın! Güzellik maskedir, aldanmayasın!
Müminlerin güzel yüzündeki nur, Ölmekle kaybolmaz haşre dek durur.	Ham olan yaşamış olsa yüz sene, Anlayan indinde koruktur gene.
Sonunda nasılsa ölecek beden; Fakat yaşayacak ruh ebediyen.	İnsan birden zengin olmamalıdır; Çünkü hırsla şâh olmaya kalkışır.
Kapağı gibidir dil, tencerenin.. Açılrsa kokusu gelir yemeğin.	Gönlüme gelen söz o taraftandır; Gönülden gönüle pencere vardır!

Anlarım ki o söz Allah’tan gelir; Çünkü Hakk vahy gibi ilhâm gönderir!	Ananın şefkatı Allah’tan gelir Anaya kul olan evlâd yücelir.
Verdiği bir şeyi geri alan er, Kusmuğunu yiyen köpeğe benzer.	Zekât vermek ile servet olmaz az İnsanı şerlerden alıkor namaz
Bil ki zekât vermen keseni korur Namaz kurt kaçırın çobanın olur	Göklere yükselir sabrı bilenler Yeryüzünde kalır helva yiyenler
Varlığından geçen âciz bir kuldum Aradım varlığı yoklukta buldum	Can vermeye koşan bir kuldük Can verdik ölümde dirilik bulduk
Dilberler âşığı canla ararlar Evvelâ av olur sonra avlarlar	Herkeste kulluk yok sırrı duyacak Söylerim yüz sırdan birini ancak
Nûh ile Mûsâ’ya deniz dost oldu Düşmanlarıymısa kahretti boğdu	Kuruyan bir yaprak düşemez daldan Yüce Yaradan’ın emri olmadan
Ağızdaki lokma yutulmaz hemen Boğazdan geçemez emir gelmeden	Yerde ve gökteki tek zerre bile Kanat çırpamaz kendi dileği ile

Şuna inanırlar mümin kişiler Allah'ın emriyle olur tüm işler	Peygamber dedi ki yüce ümmetim Esirger sizleri sonsuz rahmetim
Görür göz bir anda duyar gönül haz Yıllarca dinler de kulak anlamaz	Hakk'a ulaşan ve hayrette kalan Her gönüle olur tüm sırlar âyan
Kör, hafız olur da imâm olamaz Gözü açık sefih kıldırır namaz	Anlayış su ise testidir beden Su, kırık testiden dökülür hemen
Hakk, müşrikler için "Pistir!" buyurur O kir dışta değil içte bulunur	Hakk'ın sayesinde kurtulursunuz Sonra Hakk'ı yine unutursunuz
Keremin sonsuzdur yalnız sen varsın Kul kötü olsa da sen bağışlarsın	Sandın kalbin dolu irfan ve ilim Dedin: başkasına muhtaç değilim
Şu kirlî kalbini gönül sandın sen Ayırdın kendini gönül ehlinden	Gönül kaybolunca her şey marazdır Çünkü gönül cevher âlem arazdır
Kâmildir akılla bezenen kişi Bu ak sakal değil bir kader işi	Ey gaflette kalan duâ et de bak Duâya bağladı keremini hakk

"Dinin direği, kulun miracı, gönüllerin ilacı" olan "**Namaz**"ın anlamı:

"Allah!" diyen Hakk'ın kurbanı olur Ey imâm tekbirin anlamı budur	"Allahü Ekber!" der kurban kesen Namaza dururken nefsin kes sen
"Bismillah!" deyince nefis olur kurban Beden şehvetlerden kurtulur o an	Mahşerdeki gibi kurulur saflar Sonunda verilir cezalar, aflar
Haşredilmiş gibi kullar el bağlar Ayakta durarak af diler, ağlar	Utanç duyan kulun yüzü kızarır Ayakta duramaz rükua varır
Rükuda yalvarır Hakk'tan af diler "Noksan sıfatlardan münezzehsin!" der	Kul konuşmak ister doğrulur bir an Fakat yere düşer bulamaz dermân
Hakk'tan fermân gelir kula şöyle der: "Başımı kaldır da bana cevab ver!"	Kul doğrulmak ister fakat utanır Yüzünün üstüne tekrar kapanır
Dermansız kalan kul diz üstü çöker Cenab-ı Hakk ise: "Hadi söyle der	Sana nimet verdim şükrettin mi sen Sermaye vermiştim kâr ittin mi sen?"
O kul selâm verir sağına bakar Peygamberlerden bir yardım arar	Kul sonra başını çevirir sola Bekler ki hisminden bir yardım ola
Kul, her iki yönden ümidi keser Gönlünde amansız bir korku eser	Boynunu bükerek huzura varır Ellerini açar Hakk'a yalvarır

Mevlânâ'yı yeryüzünün en büyük şairleri arasına koyan eseri **Dîvân-ı Kebîr**'dir. 40.380 beyitlik muazzam bir şiir külliyyatıdır. Şiirleri Farsça'dır. Gazel ve rubâîlerinde (2.000 rubâî) sonsuz bir lirizmle tasavvufî aşkı terennüm etmiştir (*Yılmaz Öztuna*).

- "**Rubâîler**"den seçmeler (çeviri M. Nuri Gencosman):

- **Ney dedi ki, uzun yıllar ayağım toprakta idi. Ansızın bir heves uğruna başımı kestiler. Bir zalimin elinden dokuz yara aldım, ağırca yaralandım. Şimdi her nefeste, benden bir inilti geliyorsa çok görme!**
- **Sarhoş bülbülden bir ezgi dinlerim, rüzgârdan gönül çekici bir âhenk duyarım. Sularda hep bir sevgilinin hayalini görürüm. Toprakdan hep âşinâlık kokusu alıyorum.**
- Bu gece aşkın ay'ı tamamdır. Dolunay olmuştur O. Bu gece hatıralar gecesidir. Secdeler, ibadetler gecesidir. Aşk ve muhabbet badesi olan yerde uyku haramdır, haram.
- Tanrı'ya şükürler olsun ki sana kavuştum da ayrılık zincirinin bağından kurtuldum. Yokluk şarabını öyle içmişim ki, ilk yaratılış gününden tâ sonsuzluğa kadar sarhoş yaşayacağım.
- **Bu dönüşü ben kendi canımdan öğrendim.** Beden kalıbına girmeden önce **can âleminde de böyle dönerdim.** Bana sabır ve sükûn daha uygundur diyorlar. Ben bu sabrı da, sükûnu da size bağışladım.
- **Aşkın ateşini de, suyunu da tatmışız. Gönül ateşinde su gibi kaynamışız.** Biz artık Gönül Rebâbı gibi düzen bulmuş, aşk darbesinin yarasını hoşça sarmışız.
- **Önümde kendi ayran tasım oldu mu, Tanrı'ya and içerim ki kimsenin balını düşünmem.** Yoksullukla ölüm kulağıma sürtünse bile **hiçbir zaman özgürlüğü köleliğe değişmem.**
- **Canım tenimde oldukça Kur'ân'ın kölesiyim. Ben Tanrı'nın seçkin Peygamberi Muhammed'in yolunun toprağıyım.** Her kim bundan başka benden bir söz naklederse, o nakledenlerden de bezmişim ben, o sözden de.
- **Ben aşıklığı senin kemalinden, beyt ve gazel yazmayı da cemalinden öğrendim.** Gönül perdesinde hayalin raksetmede, ben en güzel raksı senin hayalinden öğrendim.
- Ey ayrılığı bize hayatı haram eden sevgili can! Sensiz nasıl yaşanır? And içerim ki, sensiz geçen günler, hayat adı verilen bir ölümdür ancak.
- **Gönül gizli bir bahçedir, içinde nice ağaçlar gizlenmiştir.** Yüz türlü görünür ama bir türüdür O. **Uçsuz bucaksız bir denizdir** ki, onda yaşayan her can içinde yüzlerce dalga şahlanır.
- **Çocukluk çağları geçti, gençlik demleri bitti. Arkadan kocalma günleri erişti, artık cihandan uçmaya bak: her misafirin konukluk hakkı üç gündür.** Efendi üç gün oldu artık, kalk, çek arabanı!
- **Ecel gelince can bedenden ayrılır. Ten, eski bir hırka gibi bir tarafa atılır. Toprakdan gelen toprağa, Ezeli nurdan gelmiş olan Ruh da kendi yerine gider.**
- Ey Tanrı kitabının örneği **insanoğlu!** Ey şahlık cemalinin aynası mutlu varlık! Her şey sensin, âlemde ne varsa senden dışarıda değil. Sen ne ararsan kendinde ara, çünkü her varlık sende.
- **Ey Parlayan Mum! Bilir misin sen tıpkı Sofileri andırıyorsun.** Çünkü sende safa ehlinden şu altı nitelik var: **Gece uyanıksın, Nur yüzlüsün, benzin sarı, gönlün yanık, gözün yaşlı, kalbin uyanık.**
- Âlemin en akıllısı bile olsan, **aşk konusunda abdal ol.** Feleklerin ay'ı olsan bile, yol toprağı gibi alçak gönüllü ol. İyilerle, kötülerle, gençlerle, yaşlılarla yoldaşlık et: Hayat satrancında önce piyade ve süvari ol da sonra şah olmaya bak.
- **Oruç tutmakla** bir an olsun tabiat kirlerinden arınır, temiz Tanrı erleri ardından semalara yükselirsin. Onun kutsal yakışı ile tutuşur, **mum gibi yanar, nûr olursun. Ama lokma karanlığında ancak, kara toprağa lokma olursun.**
- **Bayram** geldi. Herkes elinden geldiği kadar ziyaretlerden sonra süslendi, bezendi. Bizim bayramımız da sensin, bizi de sen süsle! Ey her diken üstüne gül kaftanı giydiren Ulu Mevlâ!
- **Ey düğümler çözme yolunda can vermiş, vuslattan doğmuş, ayrılıkta ölmüş insanoğlu! Ey deniz kıyısında susuzluktan uykuya dalmış, hazineler üstünde açlıktan, dilencilikten ölmüş zavallı Gâfil!**
- Ben artık Pîr oldum... **Her nefeste piştim, ama yine çiğ kaldım...**

- **İslâm'ın Gülüyüzü** (Prof. Eva de Vitray-Meyerovitch)

Biliyorsunuz, büyük mistikler oturdukları şehrin içine sinerler. Ölümlelerinden yüzyıllar sonra, orada onların varlıkları hâlâ hissedilir ve biraz dikkatli olunacak olursa, onların bütün hayatları boyunca duymuş oldukları o Mutlak açlığı, o Mutlak susuzluğu, o Allah aşkı orada hemen hissedilir.

Bu susuzluğu Mevlâna şöyle dile getirmiştir:

“Kalk âşık, kalk!
Acele et biraz:
Bak, **su sesi geliyor,**
Sense susuzsun
Ve uyuyorsun!”

Mevlâna için ölüm, en yüce mutluluk, zafer gibi bir şey olmalı.

Öyle oldu zaten. Bütün Türkiye’de, onun ölüm yıldönümü “**Şeb-i Arus / Düğün Gecesi**” olarak adlandırılır ve kutlanır. Gerçekten de ölümünden birkaç gün önce, kendisine sağlığına tekrar kavuşması temennisinde bulunan birine, şöyle demişti:

“Allah ile buluşmam gerekirken,
ben düğün gecemi beklerken,
sen niçin burada kalayım istiyorsun?”

Başucuna gelen Şeyh Sadreddin’e de şunları söylemişti:

“Sevenle Sevilen arasında artık
sadece kıldan bir gömlek kaldı,
ışık ışığa kavuşsun istemiyor musun?”

17 Aralık 1273’te, gün batımı sırasında ruhunu teslim etti. Cenaze merasimini Eflâkî ayrıntılı olarak anlatır. **Bütün halk merasime katılmıştı. Müslümler, aynı zamanda da Hristiyanlar ve Yahudiler...** Çünkü onda herkes kendini buluyordu.

“Biz onu görüp dinleyince, Hz. İsa’nın, Hz. Musa’nın ve bütün peygamberlerin gerçek mahiyetini anladık...”

Mevlâna, bizce her şeyden önce şudur: Bütün insanları seven **tek bir Allah’a olan kesin inançtan doğmuş mutlak hoşgörü** ve bütün mistikler için aynı olan bu Allah hakkında edinilen derin tecrübe.

Ölümümüz, ebediyetle düğünümüzdür bizim. Nedir sırrı bunun? Birdir Allah. Güneş evin aralıklarından geçerken bölünür; Bu aralıklar kapandığında, çokluk yok olur. Bu çokluk salkımlarda vardır: Üzümden fişkırın suda artık bulunmaz çokluk.	Allah’ın nurunda yaşayan kimse için, Tenle alâkalı bu ruhun ölümü bir nimettir. Onun hakkında ne iyi söyle ne kötü, Çünkü o iynin de kötünün de ötesine geçmiştir.

Türbesinin giriş cephesinin alınlığında şu kardeşlik dâveti yazılıdır:

**“Gel, kim olursan ol gel,
burası ümitsizlik kapısı değildir.”**

“Bir sevgili âşıkına sorar:

‘Kimi seviyorsun daha çok, kendini mi, yoksa ben mi?’

Âşık cevap verir:

‘Ben kenimde öldüm de sende dirildim;

kendim ve sıfatlarımla yok oldum ve seninle var oldum;

kendi bilgimi unuttum ve senin bilginle bilinir oldum;

kendi iktidarımın her türlü fikrin kaybettim

ve senin kudretinle muktedir oldum...”

Mevlâna’nın mektuplarından bir alıntı:

“Allah’a tevekkül eden kişiye, Allah yeter.”

Sûfî kimdir?

“Sûfî, hiçbir şeye sahip olmayan, hiçbir şeyin de kendisine sahip olmadığı kimsedir.”

(*Eb’ül-Hasan Nuri*)

Sûfilîğin neden ibaret olduğu sorulduğunda, Ebû Said İbn Eb’il-Hayr şu cevabı vermiştir:

“Kafanda olanı terket, elinde olanı ver, başına gelenden kaçma.”

Kur’ân’da, Allah’ın insana şah damarından daha yakın olduğu belirtilir. Sevmesini bilirse, mutasavvıf O’nu kendi gönlünde bulur. Hazreti Peygamber’in ağzından Yüce Allah şöyle seslenir:

“Yere ve göğe sığmam, fakat sâdik bir kulumun gönlüne sığarım.”

Sûfinin tarif edilemez olduğunu Mevlâna harika bir şekilde açıklar:

“Fil, karanlık bir evde bulunuyordu. Birkaç Hintli, onu onu gösterip caka satmak için götürmüşlerdi.

Onu görmek için, birçok insan, birer birer karanlığa giriyordu.

Gözle görmek imkansız olduğu için, her biri karanlıkta elinin ayası ile onu yokluyordu.

Birinin eli hortuma dokundu ve “Bu yaratık su borusu gibi bir şey” dedi.

Bir başkasının eli filin kulağına değdi ve o buna bir yelpaze gibi geldi.

Bacağını yakalayan bir başkası, “Ben filin bir sütun gibi olduğunu sanıyorum” diye seslendi.

Bir başkası elini sırtına koydu ve “Aslında, bu fil bir tahta benziyor” dedi.

Böylece, onlardan her biri filin tarifini yaptığı her seferde onu elinin dokunduğu kısma göre değerlendiriyordu.

“Görülen” yere göre, beyanlar değişiyordu, bir adam ona “dal” adını veriyordu, bir başkası “elif”.

Eğer onlardan herbiri elinde bir mum tutmuş olsaydı, söyledikleri sözler arasındaki fark kendiliğinden kaybolurdu.”

Bu demektir ki, ne kadar hacı varsa, o kadar da hac yolu vardır.

Bir başka deyişle, ne kadar sûfi varsa, o kadar da sûflik tarifi vardır.

Sema

Şems’in kaybolması sonrasındaki umutsuzluk içinde Mevlâna “Sema”yı buldu. Sema, kâinatı kucaklayan kutsal bir âyindir.

Onun sema etmeye koyulması için her şey bahaneydi: **Altın dövücülerin tik takları, değirmenin çarkına dökülen suyun sesi...** Her zaman vecd hâlinin kıyısında idi.

Daha sonra, oğlu Sultan Veled, semayı belli bir düene koymuş ve kurumsallaştırmıştır. Mevlâna’nın istediği **kâinatın gerçek dansı, atomların ve gezegenlerin baş döndürücü dönüşünü yansıtan âyin idi sema.**

Nitekim Mevlâna şöyle diyordu:

“İnsanı Allah’a götüren pek çok yol vardır.

Ben Sema ve mûsikî yolunu seçtim...

Mûsikinin âhenginde bir sır gizlidir.

Ben bu sırrı açıklayacak olsam, dünya altüst olur.”

Mevlâna bu sırrı açıklamadı, fakat kâinatın dansı üzerine pek çok sayıda muhteşem metinler yazdı. Şu şiiri dinleyin:

“Ey güneş! Doğ artık! **Raksediyor atomlar,**

Raksediyor vecde gelmiş ruhlar,

Bütün atomlar hem havadaki hem de çöldeki,

Kendisini kaybetmiş, bilesin, öylesine ki,

Her bir atom, sefil ya da bahtiyar,

Vurgun Güneş’e hiçbir şey diyemeyecek kadar.”

÷

Serin sulu okyanusun dalgalarının gürültüsü kulağına gelir de,

kuru tpraktan balık derhal nasıl suya sıçramaz?

Kendisine dön işareti veren tokmakla dövülen

davulun sesini duyar duymaz,

şahin nasıl olur da, avını unutarak,

kralın bileğine doğru uçmaz?

Bu gelip geçici dünyadan kendisini kurtarsın diye,

nasıl olur da sûfi, atom misali kendi etrafında dönerek,

sonsuzluk Güneş’ine doğru raksa koyulmaz? (Divan)

Şems’in kayboluşundan ötürü teselli kabul etmez bir hâle düşen Mevlâna, kelime mânâsı itibariyle “Güneş” demek olan Şems’in kaldığı odanın kapısına şu kısa şiiri yazar:

“Kar idim, senin ışınlarınla eridim;
İçti beni toprak; buğulandı ruhum,
Şimdi güneşe yükseliyorum”

- **Bir kalbimiz var** (Bekir Fuat)
“Bende sığar iki cihân ben bu cihâna sığmazam” (Seyyid Nesimi)

Derdimiz büyük, mevzu derin, aşkımız hakikat. Doğru kelimeyi bilmediğimizden anlatamayız derdimizi. İşimiz bir hayli zor. Ama mutluyuz, kalbimizi konuşuyoruz çünkü. Kalp, hüznle, muhabbetle içimizde yol alan, yoğrulan ve genişleyen bir ırmak... Bu ırmak, ezelden ebede boy süren hikâyemizin adıdır.

Yaz sıcağını, ilk üzümü yediğimiz ânı hatırlarız. **Suya düşen karıncaları kurtarmann sevincini** yaşar, onlar için seçilmiş kahramanlar olduğumuz günler gelir aklımıza. Evlerine dönen karıncalar bizden bahseder, onlarla dost olmanın ayrıcalığını yaşarız. İçimizde bir sevinç, kalbimizde bir serinlik... “*Kapanmaz yağmurun açtığı yaralar çocuklarda.*”

Gariplerin hüznünü, karıncayla muhabbeti, âlemin sevincini yaşatan kalbimize teşekkür ederiz sonra.

Kalp unutmaz.

Derdimiz; kalbimizdir, gönlümüzdür. Kalbimizde türkülerle çıkarız yola. **En güzel türkü kalpten kalbe söylenendir.** Sarılmak ve tebessüm etmek de türkünün içinde; seksenlik bir teyzenin, “*Ay doğuyor, şu güzelin resmini çeker misin yavrum*” demesi de. Aldığımız nasihatler, dinlediğimiz kıssalar da türkünün içinde.

Kalpten kalbe söylenen türkületle erişiriz samimiyete. “*İnsanı kalbinden tutamadınız mı, görün, nasıl kayıp gidecek elinizden.*”

Gönülle çıktığımız yollar engellerle dolu hatta sisli olabilir. Kutsal şehrimize yol buluruz sisler arasından. Orada bir geceden bir sabaha, bir güzelliğten bir başka güzelliğe koşan çocuklar vardır. Elleriyle pamuk şifleyen, o pamuklardan tüm çocuklara yatak-yorgan yapan kadınlar vardır... Orada gözleriyle/sözleriyle kesip biçen, sağlam evler inşa eden, yollar açan ve dağlardan su indiren adamlar vardır.

Yolda ne kadar yanılırsak yanılalım, ne kadar yaralanırsak yaralanalım; türküler söyler, yıldızlarla tebessüm ederiz. Yine o içli türkülerle sararız yaramızı.

Gönlün halleri kelimelerle anlatılamaz. Orada çiçekler, yıldızlar, garipler var. Gönül, gariplerin suretidir. Gönülden tanışık olmamız da bundan, sebepsiz ve hesapsız olmamız da. “*Kalpten kalbe bir yol vardır, görülmez.*”

İki gönül arasındaki muhabbetin âleme sığmaması nasıl anlatılabilir ki...

Gönüller aynada kendini ilk defa gören çocuk gibi sevinç çığlıkları atar. Birinde yarım kalan yollar diğesinde tamamlanır, birinde batan güneş diğesinde doğar. Aynı nehirde yosun bağlamış taşlar gibidir onlar. Korkularıyla, yaralarıyla birbirlerine şifa olurlar.

Gönül, meydanda uçuşan güvercinlere, oradan oraya koşuşturan çocuğa gider. Çocuğun elleri ve gözleriyle muhabbet etmek ister. Beli iki büklüm, elinde bastonuyla yürüyen teyzenin gücü kuvveti, gençliği olmak ister. Bir güzelliğte herkese yetmek, tastamam olmak ister.

Biri dünyanın bir ucunda, diğeri öbür ucunda birbirlerine muhabbet duyan iki gönül, yürürler yol boyunca. Sonra içli bir türkület yükselir dağların ardından ve mesafeler kalkar...

Kalbimiz; gönlümüz, evimizdir, kiblemizdir. Söze başlarken de yürürken de yönümüz hep oraya döner.

- **‘Bir kalbiniz vardır onu tanıyınız’** (Bekir Fuat)
Gâh çıkarım gökyüzüne/seyrederim âlemi
gâh inerim yeryüzüne/seyreder âlem beni (Nesimi)

Biz gönülde anlam bulur, hakikat güneşine onunla yaklaşıyoruz. Sonsuzluk duygusunu gönülle anlama çabamız da bundandır. Fani olanı tanımlayan, içine alan sonsuzluktur. Biz onu keşfetmeye çalışır, hisseder, onunla canlılık kazanır, onda var oluruz.

*

Gönül bizi çağırmasa, sonsuzluğun cezbesi bizi harekete geçirmeseydi hayat da mana da olmazdı. Onsuz zayıf ve güçsüz kalır, kendi ağırlığımızı bile taşıyamazdık. Gönülün hayatımıza değen hep diri, hep taze bir tarafı vardır. Hayatımıza doğrudan yansıyan, yaşanan, duyulan işte bu hakikat...

Gönül, hayatın merkezinde; yürüyen, nefes alan, tutunan, ağlatan ve ferahlatan her şeyde. Sevinen de üzülen de o.

Gönül, gittiği yere bir kalple gider. Gönül sahipleri el yordamıyla kalbi damıtır. Sızlayan eller de çözülen diller de gönle dâhildir. Her adımda, her sözde, dağların tepelerinde, çiçeklerin bakışlarında aradığımız odur.

Yol da yolculuk da gönle ulaştığında kıymetlidir. **Gönlü ‘gönül’ yapan hüznün.** Hüznlenmemiş gönül, toprağı sınanmamış tozlu bir tarladır. Hüznlenmemiş gönül ekilmemiş biçilmemiş, üzerinden geçilmemiş bir arazidir yeryüzünde.

Yolculuğu kıymetli yapan, gönlümüzün tozu dumana katılmış bir gönül olması.

*

Bir yarış içinde yaşıyoruz hayatı. Ekranlara, vitrinlere bakmaktan içimize bakmaya vakit bulamıyoruz.

Vakitlerimiz yarışlara ayarlı. Elimizde renkli renkli taşlar, en uzağa taş atma yarışındayız. Taşı en uzağa kim fırlattı? En iyi fırlatan kim? Taş kaç yerde ne anlama geldi? En son kim fırlattı? Gönülden değil attığımız taş.

Durumumuz vahim. Onca gevezeliğe ve kepezeliğe alışımlı seslerimiz şimdilerde sadece bir takım düşünceleri kuru kuru savunmaktan öteye geçemiyor. Duyguları dile getiren ses kıymetliydi oysa. Gönülün sesi kıymetliydi.

Her gün yeniden arınmayı bekler ruhumuz.

*

Yaralar vardır bir de. Sessiz bir ağıttan kalan yara ile baş başa kalan gözler vardır. Ne kıymetlidir gözün baktığı ve uğruna yaşlar döktüğü yara. Ne kıymetlidir uğruna asaletin ve hikmetin izini sürdüğümüz âlem.

Merhem ararız yaralarımıza. Her düşüğe düşüş, her yaraya yara demeyiz. Yara hakikiyse şifası, merhemi vardır. Yoksa kan akar, kabuk bağlanır, unutulur gider oyuklardaki, izlerdeki yaşanılmışlık.

Hakiki yaralarımız olsun, şifası hikmet olan yaralarımız... Her şeyin karşılığını hemen beklediğimiz bir dünyaya surat assın gönül. Hikmete yaklaşsın.

Şunun şurasında hikmetten ve nimetten, helalinden ve gizlisinden kaç anımız var? Hakiki ve gösterişsiz yaşamak olsun sızımız. Kurşuna atlamak değildir cesur olmak, kurşun sıkını kucaklayacak kollarımız olması belki. Can sıkacak zehirli sözlere değil, merhametli gözlere ihtiyacımız var, keyfe düşkün ceplere değil, boş ise de başka yerleri dolduran ceplere ihtiyacımız var.

Hakiki ve gösterişsiz gönle ihtiyacımız var.

*

Zansız yaşayınız. Gönülden. Gönülünüzü ve düşüncelerinizi yıkayınız. Hayatınızı sergilemekten vazgeçiniz. Verdiklerinizi gizleyiniz ve gizlediklerinizi unutunuz. Ne biriktirmişseniz dökünüz. Saman altından yürüttükleriniz için mahcup olunuz. Her hataya bir insan silerken, her hatanın da insanı insan ettiğini yaşam sayfanızın bir kenarına not ediniz.

“Bir kalbiniz vardır onu tanıyınız.”

*

Var olmanın özünde başlayan, varlık sancısıyla kalbimizi yoklayan acının, sözün üstündedir gönül. Orada saflık, duruluk, arınma vardır.

Gönül aşka gider, hakikat güneşine yanaşır, onda derman bulur ve yanar...

Gönül katımız bize varlığın coşkusunu hissettiren, o coşku ile aşka yöneltendir. Gönül tahrip olursa aşksızlık, umutsuzluk başlar, harabe ülkeler gibi toprak kurur. İnsan kurur, insanla birlikte âlem de kurur. Ağır yenilgiler içinde yıkıma uğrayan, kuruyan aşktır aslında.

Gönül ateşini yeniden harlayan aşktır. Gönlü diri tutan, seferden sefere koşturan, putları yıkan, kendi içsel yolculuğumuza kılavuzdur aşk. Gönül ehli kimi zaman bu sırrın sahibidir, kimi zaman bu sırrı ifşa edendir.

Denizler gibi taşar gönül; köpürür, hırçın dalgalar gibi vurur kıyıya.